

Waldemar K. JARUSZEWSKI*

KAPITAŁ SPOŁECZNY CZYNNIKIEM WZROSTU BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Zarys treści: W pracy podjęto problem kształtowania bezpieczeństwa narodowego w oparciu o kapitał społeczny państwa. Literatura przedmiotu podaje, że na stan bezpieczeństwa narodowego coraz mniejszy wpływ mają czynniki *strikt*o wojskowe, a wzrasta rola czynników ekonomicznych, stan gospodarki narodowej, jakość sojuszy międzynarodowych, oraz szeroko rozumiany poziom infrastruktury jak również działanie wielu organów administracji rządowej, samorządowej, organizacji społecznych, a także poszczególnych obywateli. Przeprowadzone badania mają pozwolić w jakim stopniu kapitał społeczny wpływa na stan bezpieczeństwa narodowego. Badania obejmują okres 01.2000-12.2009 r. Zastosowana metodologia badań w artykule została przygotowana na podstawie krytycznej analizy literatury i wyników badań własnych.

Słowa kluczowe: kapitał społeczny, bezpieczeństwo narodowe, rozwój.

Istota wzrostu i rozwoju społeczno-gospodarczego

Wzrost gospodarczy stanowi nadrzędny cel polityki gospodarczej wszystkich rządów. P.A. Samuelson, W.D. Nordhaus mówią, że „wzrost gospodarczy od dawna jest głównym celem ekonomicznym narodów”¹. Autor zadaje sobie pytanie „Co kryje się pod pojęciem wzrost gospodarczy”² i odpowiada, że „w nowoczesnym języku jest to powiększanie się potencjalnego produktu krajowego, czy też potencjalnego realnego PNB, powiększanie się zdolności wytwórczych”³. Natomiast Z. Stachowiak pod pojęciem wzrostu gospodarczego rozumie „proces powiększania z okresu na okres podstawowych wielkości gospodarczych, zwłaszcza rozmiarów potencjalnego produktu

---

* dr inż. Waldemar Jaruszewski

¹ P. A. Samuelson, W.D. Nordhaus, *Ekonomia 2*, PWN, Warszawa 1996, s. 347.

² Tamże, s. 350.

³ Tamże, s. 350.

krajowego, potencjalnego realnego produktu narodowego oraz powiększania zdolności wytwórczych gospodarki”⁴.

R. Milewski wyjaśnia, że przez *wzrost gospodarczy*⁵ należy rozumieć proces wzrostu produkcji w gospodarce danego państwa jako całości. W analizach wzrostu gospodarczego należy koncentrować się na zmianach produkcji w czasie. W związku z powyższym ważną rzeczą jest określenie mierników wzrostu produkcji oraz okresów, dla których te mierniki są obliczane. Podkreśla on, że „okresem dla którego obliczane są zazwyczaj zmiany produkcji jest okres jednego roku. Umożliwia to uchwycenie zmian produkcji w kolejnych latach”⁶. Powszechnie stosowanym miernikiem wzrostu gospodarczego jest stopa wzrostu produkcji, nazywana również tempem wzrostu produkcji. Stopę wzrostu produkcji między dwoma okresami definiuje on jako stosunek przyrostu produkcji między tymi okresami do poziomu produkcji w okresie wyjściowym (patrz wzór nr 1).

$$g = \frac{\Delta Y}{Y_0} = \frac{Y_1 - Y_0}{Y_0} \quad (1)$$

gdzie:

g – wskaźnik stopy wzrostu produkcji,

Y_0 – wartość produkcji w okresie wyjściowym,

Y_1 – wartość produkcji w okresie końcowym,

ΔY – przyrost produkcji między okresem końcowym a okresem wyjściowym.

We współczesnym świecie procesy wzrostu gospodarczego przebiegają w różnym tempie i z różną dynamiką. Wzrost gospodarczy określany jest jako rozszerzenie zdolności produkcyjnych gospodarki narodowej. Główną przyczyną wzrostu PKB państw wymienia się najczęściej dynamizm konsumpcyjny społeczności wynikający ze wzrostu oszczędności⁷ oraz wzrost

⁴ Z. Stachowiak, *Ekonomia. Zarys podstawowych problemów*. Wydawnictwo Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania, Warszawa 1998, s. 162.

⁵ R. Milewski, *Elementarne zagadnienia ekonomii*, PWN, Warszawa 2000, s. 242.

⁶ Tamże, s. 242.

⁷ B. Liberda, *Oszczędności i wzrost gospodarczy*, [w]: *Gospodarka i handel zagraniczny Polski w 2002 roku, Raport Roczny, Instytut Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego*, Warszawa 2003, s. 28-38; Pełny rachunek oszczędności, [w]: *Wzrost gospodarczy, restrukturyzacja i bezrobocie w Polsce. Ujęcie teoretyczne i empiryczne*, Uniwersytet Łódzki, 2003, s. 73-80; oraz *Determinanty oszczędności i wzrostu gospodarczego w Polsce, Nowe Życie Gospodarcze (43/1999)*.

inwestycji państwowych, niska inflacja, gwarantująca stabilność gospodarczą. J. Lipiński, W. Orłowski⁸ zwracają uwagę, że zasadniczymi czynnikami wzrostu gospodarczego są: czynniki wewnętrzne i zewnętrzne, podażowe i popytowe.

J. Baksik⁹ wyróżnia dwie miary syntetycznego określenia aktywności gospodarczej tj.: 1 – wynik aktywności, czyli wielkość wytworzonego produktu łącznego „krajowego”, wszystkie nowo wytworzone w danym okresie, zwyczajowo roku, w danym kraju produkty końcowe nazywane są łącznie produktem krajowym brutto¹⁰ (PKB); 2 – nakład, czyli zatrudnienie czynników wytwórczych.

Powszechnie stosowanymi miernikami wzrostu gospodarczego (załącznik 1) są:

1. stopa wzrostu (r) czyli stosunek przyrostu PKB (Δ PKB) jaki wystąpił w ciągu określonego czasu do poziomu PKB w okresie poprzednim (PKB) jak pokazano w tablicy 1, wzór (a);
2. wielkość PKB na jednego mieszkańca, (pracującego), wzór (b);
3. przyrost PKB na jednego mieszkańca, (pracującego, aktywnie zawodowego), wzór (c);
4. stopa inwestycji czyli udział inwestycji w PKB, wzór (d);
5. stopa konsumpcji czyli udział konsumpcji w PKB (dochodzie narodowym), wzór (e);
6. wielkość produkcji stali na jednego mieszkańca, (pracującego, aktywnie zawodowego), wzór (f);
7. wielkość produkcji energii elektrycznej na jednego mieszkańca, (pracującego, aktywnie zawodowego);
8. wielkość produkcji telewizorów (komputerów) na jednego mieszkańca;
9. udział nowych wyrobów w ogólnej produkcji.

Rozwój społeczno-gospodarczy jest pojęciem szerszym od pojęcia wzrostu.

Z. Stachowiak pod pojęciem rozwoju społeczno-gospodarczego rozumie „proces wyrażający reprodukcję rozszerzoną w skali gospodarki narodowej, a więc zmiany w siłach wytwórczych, produkcji i spożyciu, stosunkach społecznych, środowisku naturalnym i systemie funkcjonowania gospodarki i społeczeństwa. Składa się z dwóch elementów: gospodarczego i społecznego”¹¹.

⁸ Lipiński J. Orłowski W. (red.), *Wzrost gospodarczy w Polsce perspektywa średniookresowa*, Wydawnictwo PTE, Warszawa 2001, s. 28.

⁹ J. Baksik, *Ekonomia*, PWN, Warszawa 2000, s. 132.

¹⁰ Tamże, s. 132, podaje dalej, że „Na produkt końcowy gospodarki składają się dobra konsumpcyjne i dobra produkcyjne. PKB jako wielkość składającą się z różnorodnych fizycznie rzeczy i usług liczymy w jednostkach pieniężnych. Stosujemy więc ceny. Gdyby były one stałe w długich okresach, to nie byłoby problemu z porównywaniem różnych wielkości PKB. s. 132-133”.

¹¹ Z. Stachowiak, *Ekonomia. Zarys podstawowych problemów...* op. cit. s. 163.

Wynikiem rozwoju społeczno-gospodarczego jest jakość życia, której poprawa zależy od jego tempa i struktury. Wyrazem tego jest takie ukształtowanie i funkcjonowanie środowiska pracy, środowiska domowego, aby zasilanie ludzi w dobra i usługi łagodziło dyskryminacje i uciążliwości ich życia oraz służyło tworzeniu i odtwarzaniu trwałych wartości ludzkich.

Istota bezpieczeństwa narodowego

Według W. Kitlera bezpieczeństwo narodowe jest ukierunkowane na „przetrwanie państwa i narodu. Tym elementom podporządkowane są inne dziedziny tj.: biologiczne przeżycie ludności, poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, prawa i swobody obywatelskie, styl i jakość życia, przyjazne i bezpieczne środowisko naturalne, dorobek kulturowy, integralność terytorialna, niezależność polityczna”¹².

Bezpieczeństwo narodowe¹³, termin oznaczający poczucie pewności państwa w środowisku międzynarodowym, brak jego zagrożenia oraz ochronę przed zagrożeniami. W sensie ogólnospołecznym bezpieczeństwo obejmuje zaspokojenie potrzeb: istnienia, pewności przetrwania, stabilności i zadowolenia. Bezpieczeństwo, będąc naczelną potrzebą człowieka i grup społecznych, jest zarazem podstawowa potrzebą państw i systemów międzynarodowych; jego brak wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia

Bezpieczeństwo narodowe, obejmuje problematykę przeciwstawiania¹⁴ się wszelkim zagrożeniom dla istnienia oraz rozwoju narodu i państwa (zewnętrznym oraz wewnętrznym).

Nowe płaszczyzny bezpieczeństwa narodowego stanowią płaszczyzny: ekonomiczna, naukowo-techniczna, informacyjna¹⁵, ideologiczna, ekologiczna i społeczna. W. Kitler podkreśla, że spośród różnych kategorii interesów

---

¹² W. Kitler, *Obrona cywilna (niemilitarna) w Polsce*, Warszawa 2002, s. 25.

¹³ *Leksykon Pokoju*, Warszawa 1987, s. 27.

¹⁴ Bezpieczeństwo i zagrożenie są ze sobą nierozdzielnie związane. Stanowią przeciwległy punkt oceny zjawisk społecznych. Poczucie bezpieczeństwa uzależnione jest od nie istnienia zagrożenia, zaś jego istnienie powoduje obniżenie poczucia bezpieczeństwa lub wręcz jego brak. W literaturze przedmiotu zjawisko zagrożenia ujmowane jest dwójako. W ujęciu subiektywnym zagrożenie oznacza pewien stan psychiki i świadomości wywołany postrzeganiem zjawisk, które oceniane są jako niekorzystne lub niebezpieczne. Drugie, realne ujęcie akcentuje w zagrożeniu rzeczywiste czynniki powodujące ten stan niepewności i obaw. Przykładem takiego ujęcia jest definicja Franca Xavera Kaufmanna, który określa zagrożenie jako „możliwość wystąpienia jednego z negatywnie wartościowanych zjawisk”.

¹⁵ Bezpieczeństwo informacyjne oraz bezpieczeństwo ekonomiczne stanowią priorytetowe aspekty bezpieczeństwa XXI w.

narodowych interesy żywotne stanowią tę ich część, które jednostki i całe społeczeństwo, uznają za wspólne i najważniejsze. Wyróżnia on pojęcie za J. Stefanowiczem interesy życiowe stanowiące „istotne dla tożsamości i egzystencji narodu, że gotów jest walczyć w ich obronie bez względu na możliwe koszty”¹⁶. Tożsamość jest społeczną konstrukcją symbolicznym wizerunkiem określającym nas w relacji do innych ludzi. Odpowiada na pytanie kim jesteśmy w relacji do innych ludzi, grup społecznych innych narodowości.

Zbiór wartości¹⁷ wewnętrznych, które powinny być chronione:

- przetrwanie (biologiczne przeżycie narodu (grupa etniczna) oraz państwa (jednostka polityczna);
- jakość życia (standard życia, szczebel rozwoju społeczno-gospodarczego, zakres praw i swobód obywatelskich, system kulturalny, stan środowiska naturalnego, możliwości i perspektywy dalszego rozwoju).

Czynnikami które oddziałują na bezpieczeństwo narodowe to czynniki:

1. demograficzne (liczba ludności, struktura i tendencje demograficzne);
2. geograficzne (położenie przestrzenne, rozmiary terytorium, ukształtowanie terenu, klimat);
3. ekonomiczne (zasoby surowcowe, potrzeby i braki, poziom wzrostu gospodarczego);
4. historyczno-psychologiczno-socjologiczne (doświadczenia, stosunek do życia, spójność społeczeństwa);
5. organizacyjno-administracyjne (forma rządów, stosunek społeczeństwa do władzy, efektywność jej działania);
6. militarne (organizacja i efektywność, rozmiar w stosunku do liczby ludności w wieku poborowym).

Pogarszające się warunki bytowania, życia człowieka prowadzą do refleksji, że przyjęte kierunki rozwoju gospodarczego państw nie należą do bezpiecznych, a planeta Ziemia to planeta wielorakich zagrożeń. Dlatego też zdaniem M. Kozub¹⁸ kluczowymi kategoriami pojęciowymi w obszarze bezpieczeństwa są:

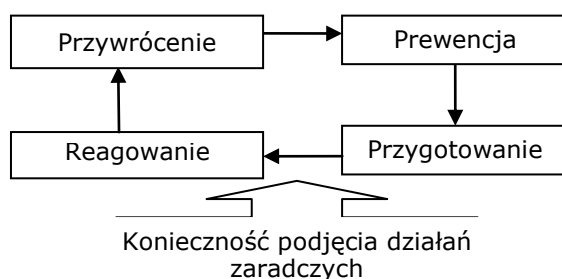
¹⁶ J. Stefanowicz, *Ład międzynarodowy. Doświadczenia i przyszłość*, Instytut Studiów Politycznych, PAN, Warszawa 1996, s. 56.

¹⁷ Wartości, które powinny być chronione stanowią podstawę określenia narodowej polityki bezpieczeństwa. Zakres i dobór środków zależy głównie od percepcji zagrożeń przez organy kierownicze państwa oraz od pozostających w dyspozycji państwa zasobów materialnych, intelektualnych, umiejętności efektywnego wykorzystywania tych środków.

¹⁸ M. Kozub, *Strategiczne środowisko bezpieczeństwa RP*, [w:] J. Gryz (red.), *Strategia bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2010, s. 42.

1. interesy podmiotu (narodowe i międzynarodowe) oraz wynikające z nich cele strategiczne i operacyjne w dziedzinie bezpieczeństwa;
2. środowisko (warunki) bezpieczeństwa – czyli szanse, wyzwania, ryzyka i zagrożenia dla realizacji interesów oraz osiągnięcia celów w dziedzinie bezpieczeństwa. Przy czym zagrożenia występują w formie zjawisk określanych kryzysami i konfliktami;
3. strategiczne (długofalowe) i polityczne (operacyjne, bieżące) koncepcje (zasady i sposoby) działań zmierzających do osiągnięcia przyjętych celów w danych warunkach;
4. systemy bezpieczeństwa – czyli zasoby podmiotu wydzielone do realizacji przyjętych koncepcji i zadań, odpowiednio do tych zadań zorganizowane i przygotowane.

Z bezpieczeństwem narodowym wiążą się te wartości, które przesadzają o bezpiecznym trwaniu państwa tj.: jego suwerenności, trwałości granic, integralności terytorialnej, jako podmiotu stosunków międzynarodowych, oraz społeczeństwa, narodu, jako najistotniejszego czynnika konstytutywnego, demokratycznego państwa. W. Kitler dowodzi, że „bez względu na rodzaj zagrożenia, wyzwania, jakiegokolwiek siły czy słabości, dotyczących bezpieczeństwa narodowego, skutki tychże mogą być zgoła odmiennego typu i mieć charakter interdyscyplinarny”¹⁹. Ponadto W. Kitler podaje dalej, że „Jakakolwiek przyczyna zakłócenia (źródło i jego skutek) funkcjonowania państwa, bytu i rozwoju narodowego oddziałuje więc bezpośrednio lub pośrednio na wszelkie, lub niemal wszelkie, dziedziny rodzaje bezpieczeństwa narodowego (w zasadzie działalności państwa) i wymaga równie interdyscyplinarnego zaangażowania wszelkich atutów siły narodowej”²⁰.

Rysunek 1. Istota procesu bezpieczeństwa narodowego wg W. Kitlera

Źródło: Opracowano na podstawie W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe...*op. cit. s. 44.

¹⁹ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System.* Wydawnictwo AON, Warszawa 2011, s. 43.

²⁰ Tamże, s. 43.

W. Kitler zwraca uwagę, że źródło stanu niebezpiecznego może zakłócić bezpieczny byt i rozwój narodowy, które mogą spowodować wielopłaszczyznowe skutki: polityczne, ekonomiczne, militarne, społeczne, kulturowe, ekologiczne, ideologiczne itp. W wyniku ww. zakłóceń zachodzi konieczność podjęcia działań zaradczych: dyplomatycznych, ekonomicznych, militarnych, specjalnych, normatywnych, ideologicznych, ochronnych itp.

Kapitał społeczny w strategii bezpieczeństwa narodowego

Kapitał społeczny

Kapitał społeczny – charakteryzuje ekonomiczne, obronne i zdrowotne nasycenie kapitału. Ponadto wyraża on wielkość rozwoju gospodarczego państwa²¹, produktywność, dobrobyt, siłę obronną²² i zdrowotność społeczeństwa.

Kapitał społeczny wyzwala ukryte możliwości kapitału ludzkiego i kapitału organizacyjno-innowacyjnego. Postać modelu KS jest następująca:

$$KS = (W_{zdr} + W_{rg} + W_{bez}) \cdot W_{HDI}$$

gdzie:

KS – kapitał społeczny na osobę,

W_{rg} – wskaźnik rozwoju gospodarczego na jedną osobę,

W_{bez} – wskaźnik bezpieczeństwa na jedną osobę,

W_{zdr} – wskaźnik zdrowotności społeczeństwa,

W_{HDI} – wskaźnik rozwoju społecznego.

---

²¹ Warunkiem cywilizacyjnego rozwoju państwa jest budowa dużego kapitału społecznego a ponadto odbudowa poczucia odrębności i znaczenia tożsamości narodowej. Kapitał społeczny umożliwia szybkie rozwijanie nowoczesnej wiedzy poprzez właściwe interakcje między ludźmi danego społeczeństwa czy organizacji.

²² S. Koziej, *Wyzwania transformacyjne bezpieczeństwa Polski*, „Kwartalnik Bellona”, Pismo naukowe wydawane przez MON, nr 2/2010, s. 13. Podaje, że ważnym elementem strategii bezpieczeństwa narodowego, oraz „jakościowego rozwoju wojska jest zapewnienie stałego wskaźnika nakładów na siły zbrojne oraz przyjęcie odpowiedniej struktury wewnętrznej budżetu MON”, s. 13.

Największy wpływ na wielkość kapitału społecznego wpływa wskaźnik bezpieczeństwa (W_{bez})²³, (jako %PKB, nakładów obronnych państwa). Kapitał społeczny wymaga pewnych ram, otoczenia organizacyjnego²⁴, w którym kładzie się nacisk na współpracę i spójność grupy, organizacji, społeczeństwa, jak również umożliwia łatwy, szybki przepływ tejsze informacji i wiedzy. Stan kapitału społecznego: stan zdrowotności państwa, stan bezpieczeństwa, obronności państwa, stan rozwoju gospodarczego. Inwestycje w kapitał społeczny obejmują w danym państwie: wydatki na zdrowie, na bezpieczeństwo, obronność, wydatki na rozwój gospodarczy. M. Marzec²⁵ podkreśla, że główną funkcją kapitału społecznego jest zmniejszenie niepewności w życiu społecznym, gdzie istnieje możliwość zwiększenia aktywności gospodarczej poszczególnych podmiotów oraz ograniczyć część kosztów transakcyjnych.

Kapitał społeczny odgrywa zasadniczą rolę w rozwoju kapitału: intelektualnego, ludzkiego i kapitału organizacyjno-innowacyjnego, gdyż na jego podłożu wyrastają ww. kapitały. Podstawą kapitału społecznego jest zaufanie jako fundament, z którego wyrastają relacje między ludźmi, a rozbudowaną siecią zaufania tworzącą kulturę zaufania²⁶.

---

²³ Tamże, s. 13. Jego zdaniem wielkość stałego wskaźnika nakładów na siły zbrojne, odzwierciedla ocenę władz politycznych państwa co do tego, jakie koszty państwo gotowe jest ponosić na rzecz swojego bezpieczeństwa. „*Jest konieczne, aby był to wskaźnik trwały, rzadko zmieniany. Tylko wtedy bowiem można strategicznie planować utrzymanie i rozwój potencjału obronnego w długiej perspektywie, co jest warunkiem racjonalnego wykorzystania, czyli niemarnotrawienia nakładów obronnych*” s. 13.

²⁴ Sukces państwa, społeczności mogą zapewnić tylko świadome swoich celów i tożsamości zorganizowane struktury społeczne, które dadzą poczucie bezpieczeństwa i sensu zaangażowania.

²⁵ M. Marzec, *Zaufanie do podmiotów sfery publicznej w budowaniu kapitału społecznego wspólnoty lokalnej*, „*Organizacja i Kierowanie*”, Wydawca Komitet Nauk Organizacji i Zarządzania PAN i Szkoła Główna Handlowa w Warszawie nr3/2009, s. 110.

²⁶ J. Stacewicz (red.), *Polityka gospodarcza. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2008, s. 172. Wyróżnia on trzy źródła kultury zaufania tj.: 1 – ekonomiczne, realny rynek, 2 – prawo i jego baza instytucjonalna, czyli państwo, 3 – samo społeczeństwo tj. rodzaj łączących ludzi więzi. Więzy mogą występować w dwu typach tj.: mała grupa, zbiorowość wzorcowa (rodzina, krąg koleżeński, mafia, gang) oraz wielka grupa – społeczeństwo, gdzie zaufanie jest określoną, uogólnioną postawą, która podlega ciągłej aktualizacji i jest przejawem społecznego stawania się. Nie prowadzi do niwelacji indywidualności, a więc obecność kapitału społecznego nie jest skierowana przeciw idei społeczeństwa demokratyczno-liberalnego.

R. Putnam²⁷ podkreśla, że obecność kapitału społecznego sprzyja wychodzeniu ludzi ze społecznej izolacji i podejmowania skutecznych działań motywujących instytucje do lepszego rozwiązywania problemów lokalnych społeczeństwa. Kultura zaufania i kooperacji stanowiąca podstawę kapitału społecznego oraz sprzyjają wychowaniu bardziej świadomych swej społecznej roli obywateli, dzięki czemu sprawniej działają instytucje publiczne odpowiedzialne za rozwój gospodarczy regionów i państw. Kapitał społeczny przypisany jest do określonych miejsc tj.: miast, regionów, państw, i nie można go przemieszczać lub instalować. Stanowi on produkt cywilizacyjny²⁸, rozwoju historycznego danego regionu i jest gromadzony przez cały okres życia danego społeczeństwa, narodu.

Dyskusje toczone obecnie w wielu państwach obejmują tematykę bezpieczeństwa ujmowanego w szerokim ujęciu i uwzględniającego procesy funkcjonowania społeczeństwa światowego. Bezpieczeństwo pozostaje wciąż pod wpływem dynamicznych zmian międzynarodowego układu sił na świecie, obejmującego między innymi: procesy polityczne, gospodarcze, informacyjne, migracyjne, konkurencyjne zachodzące na całym świecie.

W XXI wieku w dobie rewolucji technologicznej, należy myśleć o państwie nie tyle w kategoriach wojny, jak kiedyś w przeszłości, lecz w kategoriach pokoju, gospodarki, demografii czy edukacji. Tylko państwo bogate, silne, o wysokim potencjale obronnym jest zdolne reprezentować interesy wszystkich obywateli. Jeżeli elita władzy w demokratycznym państwie nie zdecyduje się podążać w kierunku społeczeństwa bezpiecznego, to niebawem przy braku przeciwdziałania zagrożeniom²⁹ doprowadzi do jego upadku, samozagłady.

Bezpieczeństwo³⁰ jest wartością najważniejszą jeśli chodzi o egzystencję każdego człowieka i można zaryzykować twierdzenie, że jako podstawowe dobro powinno być przedmiotem najwyższej wagi w zarządzaniu na każdym

---

²⁷ J. Field, *Social Capital*, Rutledge, London-New York 2003, s. 32.

²⁸ Cywilizacja to stan rozwoju społeczeństwa uwarunkowany stopniem opanowania przez niego przyrody. To ogół dóbr materialnych, środków i umiejętności produkcyjnych oraz instytucji społecznych.

²⁹ Bezpieczeństwo osiąga się w przez zorganizowane, sprawne przeciwdziałanie wszelkim zagrożeniom. Kumulacja zagrożeń prowadzi do sytuacji kryzysowej. Sytuacje takie uzewnętrzniają się zaburzeniami w otoczeniu społecznym lub w środowisku naturalnym, gdzie oznaczają niestabilność. Reagowanie na zdarzenia kryzysowe, zapobieganie stanom narastających zagrożeń jest obowiązkiem organów administracji państwowej.

³⁰ Używając określenia bezpieczeństwo jednocześnie myślimy o zagrożeniu, ryzyku czy obronności. Pojęcia te występują łącznie i są ze sobą nierozłączne.

szczeblu. W polskim systemie obronności zadanie ochrony ludności³¹ przed zagrożeniami, spoczywają na wielu ośrodkach, strukturach władzy i administracji oraz na samorządach. Według R. Kuźniara bezpieczeństwo jest pierwotną egzystencjalną potrzebą jednostek, grup społecznych, wreszcie państw. Idzie przy tym nie tylko o przetrwanie, integralność czy niezawisłość, lecz także o bezpieczeństwo rozwoju, który zapewnia ochronę i wzbogacenie tożsamości jednostki czy narodu³².

Pojęcie bezpieczeństwa międzynarodowego określane jest jako taki układ stosunków międzynarodowych, który zapewnia bezpieczeństwo państw danego systemu międzynarodowego. We współczesnym ujęciu pojęcie bezpieczeństwa narodowego³³ jest rozumiane jako oczekiwanie społeczne na zapewnienie możliwości korzystania z dobrobytu ekonomicznego, autonomii społecznej oraz określonego statusu politycznego. Bezpieczeństwo jest stanem dynamicznym, którego poziom zależy od wielu zmiennych. W literaturze przedmiotu funkcjonuje pojęcie bezpieczeństwa zbiorowego definiowane jako „system polityczno-prawny mający na celu utrwalenie pokoju międzynarodowego przez ustanowienie zakazu agresji oraz obowiązku pokojowego rozstrzygnięcia sporów międzynarodowych”³⁴.

Według W. Kitlera bezpieczeństwo narodowe jest ukierunkowane na „przetrwanie państwa i narodu. Tym elementom podporządkowane są inne dziedziny tj.: biologiczne przeżycie ludności, poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, prawa i swobody obywatelskie, styl i jakość życia, przyjazne

---

³¹ M. Walzer, *Wojny sprawiedliwe i niesprawiedliwe, Rozważania natury moralnej z uwzględnieniem przykładów historycznych*, PWN, Warszawa 2010, s. 148, podaje, że „obywateli państwa utożsamia się z członkami pewnej osobnej wspólnoty politycznej, uprawnionej zbiorowo do kierowania własnymi sprawami... samostanowienie i wolność polityczna nie są wyrażeniami równoważnymi. Pierwsze oznacza ideę, opisuje nie tylko konkretny porządek instytucjonalny, lecz również proces, za pośrednictwem którego wspólnota ustanawia ten porządek – albo i nie.... Samostanowienie jest więc prawem narodu do wybicia się na wolność o własnych siłach, o ile tylko naród potrafi to zrobić, a zasada nieinterwencji jest zasadą gwarantującą, że ingerencje siły zewnętrznej nie będą w tym przeszkodą, ani pomocą”, 149.

³² R. Kuźniar, *Po pierwsze bezpieczeństwo, Rzeczpospolita* z 18.11.1996 r. Przez strategię bezpieczeństwa narodowego można rozumieć wybór, dokonany na podstawie wiedzy i analizy strategicznej, środków właściwych i koniecznych, a będących w dyspozycji państwa do zapewnienia osiągnięcia celów i realizacji zadań określonych przez politykę bezpieczeństwa.

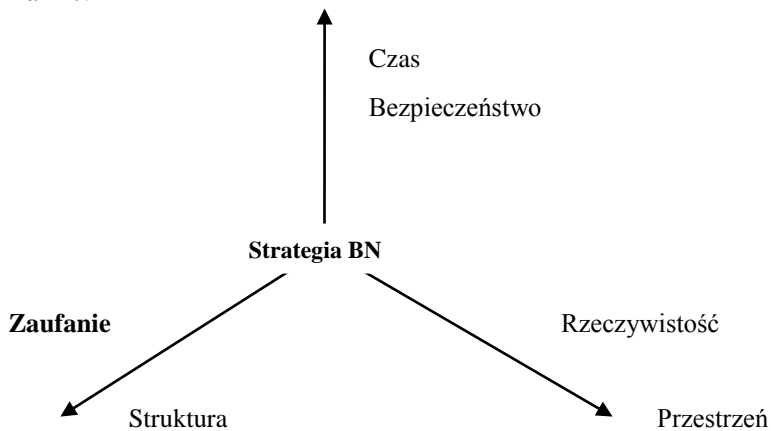
³³ W. Feler, *O pojęciu bezpieczeństwa państwa*, [w]: *Bezpieczeństwo państw i narodów w procesie integracji europejskiej*, red W. Śmiałek, J. Tymanowski, Toruń 2002, s. 169.

³⁴ *Wielka Encyklopedia PWN*, t. 3. Warszawa 2001, s. 145.

i bezpieczne środowisko naturalne, dorobek kulturowy, integralność terytorialna, niezależność polityczna”³⁵.

Na bezpieczeństwo należy patrzeć w sposób dynamiczny jako na stan rzeczy (brak stałości) i zarazem jako proces społeczny, do którego ciągle się dąży. Przyczyną celową bezpieczeństwa jest istnienie, samo życie i jego doskonalenie. Realizacja tego celu dokonywana była przez człowieka na przestrzeni wieków różnymi siłami, narzędziami i środkami, od etycznych, politycznych po ekonomiczne³⁶.

Bezpieczeństwo jest czynnikiem który spaja całe społeczeństwo i umożliwia mu wszechstronny rozwój. Dlatego też, niezależnie od sposobu pojmowania, jest dobrem publicznym o które trzeba zabiegać i walczyć, aby żyć normalnie.

Rysunek 2. Podstawowe determinanty strategii bezpieczeństwa narodowego tj.: przestrzeń, czas, struktura, z elementem – zaufanie

Źródło: Opracowanie własne.

³⁵ W. Kitler, *Obrona cywilna (niemilitarna) w Polsce*, Biblioteka Edukacji Obronnej, Warszawa 2002, s. 25. Dla przykładu: hala targowa w Katowicach z płaskim dachem o powierzchni 10 tys. m² i spadkiem do środka podczas ostrej zimy w 2006 r. uległa zniszczeniu z powodu obfitych opadów śniegu i powstającego oblodzenia. Brak przeciwdziałania odpowiedzialnych służb doprowadziło do tragicznych w skutkach konsekwencji. Śmierć oraz liczne trwałe obrażenia poniosło wówczas wiele osób.

³⁶ Janusz Świniarski, *Ekonomia wojenna i ekonomia pokojowa w systemie ogólnej teorii bezpieczeństwa*, [w]: *Ekonomika wojskowa i logistyka wojskowa – podobieństwa i różnice*. Materiały z sympozjum, AON, Warszawa 1998. Bezpieczeństwo jest podstawową wartością zarówno dla jednostki jak i zbiorowości społecznej. Bezpieczeństwo jest potrzebą motywująca do działania i warunkuje rozwój wszystkich grup społecznych.

J. Marczak podkreśla, że „bez zapewnienia bezpieczeństwa wszystkie inne potrzeby są bezprzedmiotowe, bo zarówno utrata życia czy zdrowia jak i bieda oraz brak sprawnej organizacji życia społecznego i państwowego pozbawiają ludzi możliwości szczęśliwego życia”³⁷. W teorii przedmiotu wymienia się dwie kategorie strategii³⁸ które dążą do zapewnienia bezpieczeństwa narodowego³⁹ tj.: unilateralne, projektujące procesy użycia i działania potencjału państwa poprzez przedsięwzięcia jednostronne, kooperatywne, projektujące szeroką współpracę z innymi państwami.

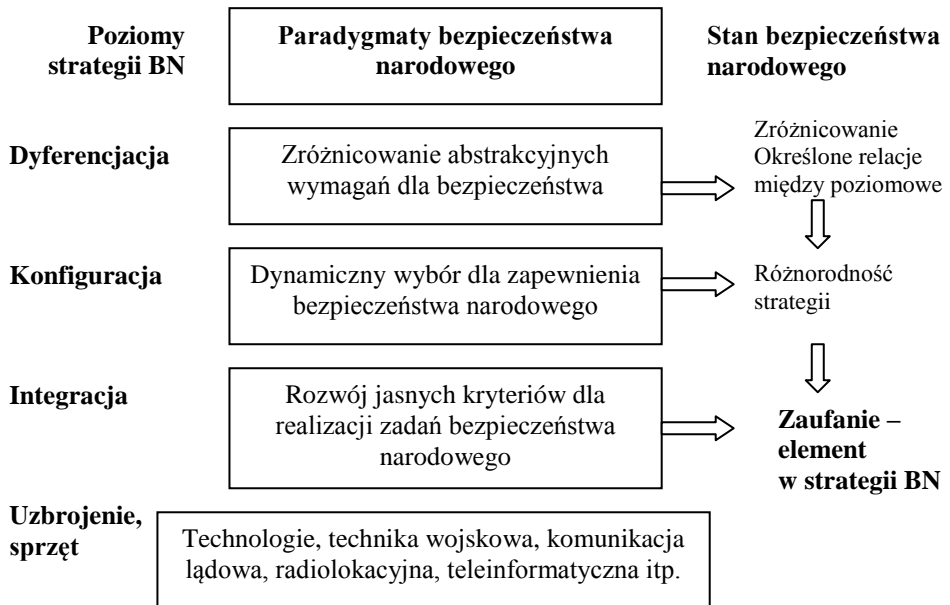
Koncepcja organizowania w teorii nauk o zarządzaniu opiera się na paradygmatach dotyczących trzech wymiarów tj.: zróżnicowania, konfiguracji oraz integracji, których przejawem są obserwowalne konsekwencje jak pokazano na rysunku 3.

---

³⁷ R. Jakubczak, J. Marczak, (red), *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, AON, Warszawa 2008, s. 100. podaje dalej, że „przez społeczeństwo rozumie się współczesne, żyjące pokolenie narodu polskiego przed którym stoi wyzwanie nie tylko zapewnienia bezpieczeństwa sobie, ale również przyszłemu pokoleniu Polaków, a także ochrony i zachowania dziedzictwa duchowego, materialnego i terytorialnego naszych przodków”, s. 98.

³⁸ R. Zięba, *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych. Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Warszawa 1997, s. 6.

³⁹ AON, *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2008, Strategia bezpieczeństwa narodowego, dziedzina strategii narodowej, bodąca teorią i praktyką ukierunkowaną na przygotowanie i wykorzystanie potencjału państwa dla osiągnięcia celu przeciwdziałania wszelkim zagrożeniom jego bytu i rozwoju, ujmowanym w skali ogólnej i mającym długofalowy charakter.

Rysunek 3. Teoretyczny model organizowania bezpieczeństwa narodowego z uwzględnieniem zaufania

Źródło: Opracowanie własne.

Należy podkreślić, że zaufanie⁴⁰ jest podstawowym konstruktem teoretycznym koncepcji organizowania strategii bezpieczeństwa narodowego, a uzbrojenie, sprzęt wojskowy technologie informatyczne uznać należy tylko za podstawowy element wspierający stan bezpieczeństwa narodowego. Zaufanie jest kwestią strategiczną dla państwa⁴¹ i proces jego budowania opiera się

⁴⁰ W wirtualnym organizowaniu tworzenie atmosfery zaufania dokonywać można za pomocą: otwartości, (skłonności do zaufania), zaufanie wypracowane dzięki wzorcowym kompetencjom (kompetencje) przestrzeganie nieformalnych zasad działania.

⁴¹ W. Kitler, *Zarządzanie bezpieczeństwem narodowym RP*, [w:] *Zarządzanie bezpieczeństwem narodowym* (red.) Ł. Sułkowski, A. Marjański, Wydawnictwo SWSPiZ, Łódź 2008, s. 38. Zapewnienie bezpieczeństwa narodowego wiąże się z działaniem wielu organów administracji rządowej i administracji samorządowej, podmiotów działających na rynku, różnych organizacji społecznych, a także pojedynczych ludzi. Szerszym pojęciem jest system zarządzania bezpieczeństwem narodowym obejmującym uporządkowany zbiór elementów organizacyjnych aparatu zarządzającego, wyróżniony ze względu na realizowane funkcje w systemie bezpieczeństwa narodowego, a także relacje łączące ten zbiór.

zasadniczo na budowaniu własnej wiarygodności, otwartości, solidności i jakości podejmowanych decyzji i działań, świadczonych usług na rzecz obronności państwa, województwa, powiatu, gminy, które nie jest zakorzenione w negatywnym postrzeganiu świata, ale w niepewności. Zaufanie strategiczne polega na redukowaniu stanów niepewności, braku zaufania poprzez zdobywanie dodatkowych informacji, zarówno pozytywnych jak i negatywnych. Zachowanie strategiczne odzwierciedla nasze oczekiwania w stosunku do tego, jak zachowują się inne państwa, społeczności i ludzie. Zaufanie i współpraca strategiczna rozwijają się powoli, w miarę jak społeczności, ludzie zyskują wiedzę o zachowaniu innych, jak również jest kruche, ponieważ nowe doświadczenia mogą zniechęcić państwa, jednostki do obdarzania innych zaufaniem. E. Nowak podkreśla znaczenie systemu zarządzania bezpieczeństwem narodowym pod którego pojęciem rozumie „całość działań organów władzy, których zadaniem jest przygotowanie się i realizacja przedsięwzięć mających na celu zapobieganie, przeciwdziałanie i reagowanie w razie wystąpienia zagrożeń interesu narodowego oraz przywracanie normalnego stanu funkcjonowania państwa”⁴².

Wychodząc naprzeciw tym założeniom stwierdza się, że dzięki posiadaniu kluczowych kompetencji, wiedzy, doświadczenia, umiejętności (budowaniu własnej wiarygodności i odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa państwa) jak również umiejętności współpracy, uzyskać można dodatkowe korzyści tj.: pozyskać strategicznych oraz solidnych i uczciwych partnerów dla zapewnienia bezpieczeństwa państwa. Konkurencja w skali międzynarodowej nadal będzie polegała na umiejętnym wykorzystywaniu w poszczególnych gospodarkach narodowych naturalnych przewag komparatywnych i na umiejętnym kształtowaniu związanych z nimi przewag konkurencyjnych⁴³ poprzez prowadzenie odpowiedniej polityki gospodarczej na szczeblu narodowym i międzynarodowym.

Przewaga współpracy w zapewnieniu bezpieczeństwa narodowego i wzajemnego zaufania stwarza dodatkową możliwość jaką jest wysoce szybka reaktywność na pojawiające się zagrożenia. Należy podkreślić, że samo uzbrojenie, technika i infrastruktura wojskowa (technologia ICT) nie zastąpi zaufania oraz związanej z nią komunikacji bezpośredniej w procesach bezpieczeństwa narodowego. Duży wpływ na stan bezpieczeństwa wywiera

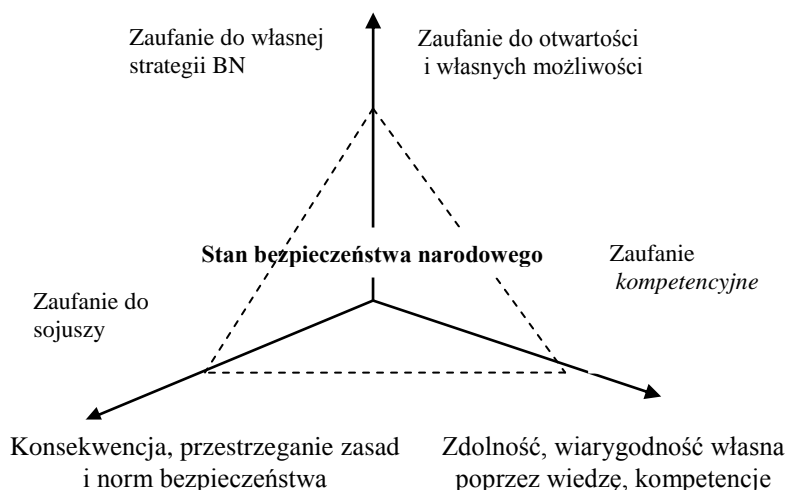
---

⁴² E. Nowak (red.) *Zarządzanie kryzysowe w sytuacjach zagrożeń niemilitarnych*, Wydawnictwo, AON, Warszawa 2007, s. 48.

⁴³ J. Misła, *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki narodowej*, PWE, Warszawa 2011, s. 26.

budowanie własnej odpowiedzialności, wiarygodności dzięki odpowiednio wysokim kompetencjom⁴⁴ tj.: wiedzy, doświadczeniu, umiejętnościom itp.

Schemat wpływu zaufania na poziom bezpieczeństwa państwa przedstawiono na rysunku 4.

Rysunek 4. Schemat wpływu zaufania na stan bezpieczeństwa państwa

Źródło: Opracowanie własne.

Korzyściami z zaufania do sojuszy, związków mogą być wysoka konkurencyjność i innowacyjność państwa i społeczności lokalnych. Wzrost siły więzi⁴⁵ poprawia społeczną innowacyjność. Nie należy jednak zapominać o możliwości wystąpienia ryzyka i wystąpienia niepowodzenia we wdrażaniu innowacyjnych rozwiązań czy też realizacji wytyczonego celu.

Obrona interesów narodowych⁴⁶ wymaga ścisłego współdziałania wszystkich podmiotów państwowych, niepaństwowych oraz odpowiednio uporządkowanego zbioru elementów organizacyjnych aparatu zarządzającego. Ponadto uporządkowanie elementów organizacyjnych aparatu kierującego systemem zarządzania bezpieczeństwem narodowym ma swoje źródło w

⁴⁴ Kluczowe kompetencje, stanowią umiejętności zasadnicze dla rezultatów przedsiębiorstwa.

⁴⁵ Liczba więzi i zaufanie zwiększa możliwości uczenia się z różnych źródeł.

⁴⁶ E. Nowak, M. Nowak, *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego. Zarządzanie bezpieczeństwem*. Wydawnictwo Difin SA, Warszawa 2011, s. 147.

systemie prawnym⁴⁷ RP, który to obejmuje źródła prawa międzynarodowego i prawa krajowego.

Podsumowanie

Kapitał społeczny, to wartość wiedzy, umiejętności, doświadczenia, które są gromadzone w organizacji, społeczeństwie, państwie, w postaci obowiązujących przepisów, norm postępowania, zaufania, zaangażowania, technologii i bazy naukowo-rozwojowej, które wspierając współpracę, wymianę informacji, wiedzy przyczyniają się do osiągnięcia przewagi konkurencyjnej i dobrobytu organizacji, społeczeństwa czy państwa.

Badania przeprowadzone w pracy wskazują, iż państwa ekonomicznie dobrze rozwinięte takie jak Niemcy, Francja, W. Brytania mają największe kapitały społeczne, a tym samym najlepsze możliwości zapewnienia bezpieczeństwa narodowego, ekonomicznego, socjalnego itp.

Zachodzące wokół nas nowe zjawiska społeczno-gospodarcze wymagają nowych koncepcji radzenia sobie z coraz bardziej złożoną i szybko zmieniającą się rzeczywistością.

Kapitał społeczny⁴⁸ podlega ciągłemu rozwojowi i jego stan zmienia się wraz z upływem czasu.

Załączniki

Załącznik 1. Zestawienie wybranych mierników wzrostu ekonomicznego państw

$r_{PKB} = \frac{\Delta PKB}{PKB} * 100\% \text{ wzór (a)}$	$a_{PKB} = \frac{PKB}{L_L} \text{ wzór (b)}$
<p>gdzie:</p> <p>r_{PKB} – stopa wzrostu gospodarczego, PKB – produkt krajowy brutto w okresie poprzedn, ΔPKB – przyrost PKB w okresie badanym.</p>	<p>gdzie:</p> <p>a_{PKB} – wielkość PKB na jednego mieszkańca, PKB – produkt krajowy brutto, L_L – liczba ludności badanego państwa.</p>

⁴⁷ W. Kitler, *System zarządzania kryzysowego w dziedzinie bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i zarządzanie kryzysowe w Polsce XXI wieku – wyzwania i dylematy*, (red.), T. Jemioło, K. Rajchel, Wydawnictwo WSIZiA, Warszawa 2002, 390.

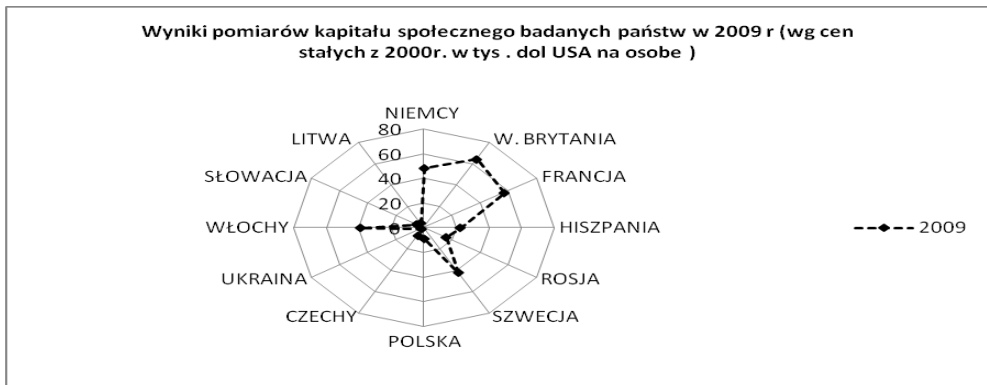
⁴⁸ Kapitał społeczny według R. Putnama to „Związki między jednostkami, sieci społeczne oraz normy wzajemności i zaufania jednostek i grup” [w:], J. Field, *Social Capital*, Rutledge, London-New York 2003, s. 32.

$\Delta a_{PKB} = \frac{\Delta PKB}{L_L} \text{ wzór (c)}$ <p>gdzie: Δa_{PKB} – przyrost PKB na jednego mieszkańca, L_L – liczba ludności badanego państwa, ΔPKB – przyrost PKB w okresie badanym.</p>	$r_J = \frac{J}{PKB} * 100\% \text{ wzór (d)}$ <p>gdzie: r_J – stopa inwestycji, PKB – produkt krajowy brutto, J – inwestycje.</p>
$r_C = \frac{C}{PKB} * 100\% \text{ wzór (e)}$ <p>gdzie: r_C – stopa konsumpcji, PKB – produkt krajowy brutto, C – konsumpcja .</p>	$a_{stali} = \frac{P_{stali}}{L_L} \text{ wzór (f)}$ <p>gdzie: a_{stali} – wielkość produkcji stali na jednego mieszkańca, P – produkcja stali, L_L – liczba ludności badanego państwa.</p>

Źródło: Opracowanie własne.

Załącznik 2. Wyniki pomiarów kapitału społecznego w 2009 r. wg cen stałych z 2000 r. w tys. dolarów na osobę

Źródło: Opracowanie własne.

Bibliografia

1. Feler W., *O pojęciu bezpieczeństwa państwa*, [w]: *Bezpieczeństwo państw i narodów w procesie integracji europejskiej*, W. Śmiałek, J. Tymanowski (red), Toruń 2002.
2. Jakubczak R., Marczak J. (red), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, Wydawnictwo BELLONA, Warszawa 2012.

3. Jakubczak R., Marczak J., (red), *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2008.
4. Jaruszewski W.K., *Pomiar kapitału społecznego w latach 2000-2003 w wybranych państwach*, Konferencja Międzynarodowa BWSH, Koszalin czerwiec 2009.
5. Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*. Wydawnictwo AON, Warszawa 2011.
6. Kitler W., *System zarządzania kryzysowego w dziedzinie bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i zarządzanie kryzysowe w Polsce XXI wieku – wyzwania i dylematy*, (red.), T. Jemioło, K. Rajchel, Wydawnictwo WSIZiA, Warszawa 2002.
7. Kozub M., *Strategiczne środowisko bezpieczeństwa RP*, [w:] J. Gryz (red.), *Strategia bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2010.
8. Lipiński J. Orłowski W. (red.), *Wzrost gospodarczy w Polsce perspektywa średniookresowa*, Wydawnictwo PTE, Warszawa 2001.
9. Milewski R., *Elementarne zagadnienia ekonomii*, PWN, Warszawa 2000.
10. Nowak E., Nowak M., *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego. Zarządzanie bezpieczeństwem*. Wydawnictwo Difin SA, Warszawa 2011.
11. Samuelson P.A., W.D. Nordhaus, *Ekonomia 2*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1996.
12. Stachowiak Z., *Ekonomia. Zarys podstawowych problemów*. Wydawnictwo Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania, Warszawa 1998.
13. Stefanowicz J., *Ład międzynarodowy. Doświadczenia i przyszłość*, Instytut Studiów Politycznych, Wydawnictwo PAN, Warszawa 1996.

SOCIAL CAPITAL AS A GROWTH FACTOR FOR NATIONAL SECURITY

State social capital is critical to ensure the national security state and country's prestige in the international arena. Social capital arises mainly from the economic power of the state, which can easily be translated into military power, and thus ensure an adequate level of national security. Importance of size and quality of social capital

results from the fact that it also affects the rapid socio-economic development as well as the quality of life in the country.

Keywords: social capital, national security, development.